

İstanbul Kültür Tarihine Bir Katkı: III. Ahmed Devri Şenliklerine Dair Bazı Belgeler

Nurten SEVİNÇ*

Milli Eğitim Bakanlığı

Öz

Osmanlı padişahları şehzade ya da sultanların doğumu, şehzadelerin sünnet edilmesi, saray düğünleri, mukaddes günler ve dinî bayramlar, ordunun sefere çıkması ve önemli bir elçinin gelişi gibi münasebetlerle çeşitli şenlikler düzenlemişlerdir. Şüphesiz bunlardan en çok yapıları doğum ve sünnet şenlikleridir. III. Ahmed de çocuklarının doğumu ve şehzadelerinin sünnet düğünleri münasebetiyle zengin ve renkli gösterilere sahne olan birçok şenlik düzenlemiştir. Bunlara ilişkin bazı detaylar Osmanlı kroniklerinde yer aldığı gibi bir kısım arşiv belgelerinde de bu tarz eğlencelere ışık tutacak bilgiler bulunmaktadır. Bu çalışmada III. Ahmed (1703-1730) döneminde yapılan *veladet-i hümayûnlar*, Osmanlı saray düğünleri ve bayram merasimlerine dair açıklayıcı bilgiler verildikten sonra yapılan söz konusu şenliklere ilişkin detaylar bazı belgelerle desteklenmiştir. Bu kayıtlar arasında, sadrazamın menzil tebriki, Sada-bad'da şenlik düzenlenmesi, hava muhalefetinin şenliğin te'hirine ve bazen de elçiye verilecek ziyafet hususunda etkili olmasına dair vesikalar da bulunmaktadır. Ayrıca yeni yazıya çevrilerek transkripsiyonu yapılan bu belgelerin bir kısmında III. Ahmed'in şenlik hususunda verdiği hükümlerle meseleye bakış açısını görmek de mümkündür.

Anahtar Kelimeler

III. Ahmed, Şenlik, Bayram, Sünnet Düğünü, Belge

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, nurten.sevin@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8846-9775

A Contribution to Istanbul's Cultural History: Some Documents on the Festivities of the Reign of Ahmed III

Abstract

The Ottoman sultans organised various festivities on occasions such as the birth of şehzâdes or sultans, circumcision of şehzâdes, palace weddings, holy days and religious festivals, mobilisation of the army and the arrival of an important envoy. Undoubtedly, birth and circumcision festivities were the most popular. Ahmed III also organised many festivities with rich and colourful performances on the occasion of the birth of his children and the circumcision of his şehzâdes. Some details of these festivities can be found in the Ottoman chronicles, and some archival documents also contain information shedding light on such festivities. In this study, after providing explanatory information about the birth celebrations, Ottoman palace weddings and festive ceremonies held during the reign of Ahmed III (1703-1730), the particulars regarding these festivities are supported by some documents. Among these records, there are also documents concerning the grand vizier's congratulations on his arrival, the organisation of festivities in Sadabad, the postponement of the festivities due to the weather and sometimes the banquet to be given to the envoy. In addition, in some of these documents, which have been translated into a new script and transcribed, it is also possible to see Ahmed III's perspective on the issue with his judgements on the festivities.

Keywords

III. Ahmed, Festivities, Holiday, Circumcision Feast, Document.

Extended Abstract

Festivities, which are the general name of splendid, enthusiastic and entertaining shows held to celebrate an event on certain days, were organised by the Ottoman sultans on various occasions, as in many pre-Ottoman state institutions. As a matter of fact, it was important that all the splendour of the palace was conveyed to the visitors with palace-centred ceremonies on the days of the council meetings. On the other hand, Ottoman sultans held ceremonies of an official character such as the birth of şehzâdes, the departure of the army on an important expedition, religious festivals, palace weddings, circumcisions of sultan's son and the reception of foreign statesmen.

In the Ottoman Empire, some sultans used to organise magnificent festivals on the occasion of the birth of their children and the marriage of their daughters. Such splendid festivities, which were not common in the early periods of the empire (Murad I arranged them for his son Bayezid), were mostly held during the periods of stagnation and decline of the state. The first big festival was the circumcision wedding organised by Mehmed II for his şehzâdes in Edirne in 1457. Later large-scale festivities include those organised by Kanunî in 1530, Murad III in 1582, Mehmed IV in 1675 and Ahmed III in 1720.

Horn with rich performances on rafts. A year later, in 1710, he organised a festival in which, in addition to various shows of skill, sports competitions, dramatic dances and plays were performed. In 1720, the same sultan organised great festivities in Okmeydanı for the circumcision of his şehzâdes Süleyman, Mehmed, Mustafa and Bayezid and for the marriage of two daughters of his brother Mustafa II. Preparations were made for these festivities to be ostentatious, and under the guise of entertainment and weddings, a message of strength and majesty was intended to be conveyed internally and externally. Istanbul was the scene of fun days, banquets were organised and gifts were presented for various reasons. In addition, artisans exhibited their skills and the festivities were watched and recorded by local and foreign guests.

Such festivities are the subject of some independent studies, and it is possible to see some documents related to them in archival records. In the related study, we have tried to identify some archival documents related to festivities during the reign of Ahmed III. In addition to some hatt-ı hümayûn (imperial rescript) in the Ali Emîrî classification, the Divan-ı Hümayûn Sicillâtı Mühimme Register and some other documents containing the events in the context of the subject were taken as basis. The hatt-ı hümayûn (imperial rescript) in these documents consist of clear sentences that are not long. It is possible to say that they were written in a more concise Turkish than the vekayinâmes and other archive documents.

In this study, we have analysed documents on various topics such as the festivities held on the occasion of the velâdet-i hümayûn, sûr-ı hümayûn and feast celebrations; the festivities at Sadabad and the grand vizier's congratulations on the range; the postponement of the festivities due to the weather and sometimes the effect of the weather on the banquet to be given to the envoy. The documents in this study, which mainly deal with the hatt-ı hümayûn (imperial rescript) related to the festivities, differ from the content of the register in which the hatt-ı hümayûn belonging to Ahmed III are compiled, Istanbul University Rare Works Ktp., nr. 6094. In this context, the information provided by the archival documents on the festivities is important in terms of supporting the issues mentioned in the content, completing the deficiencies and clarifying the ambiguous parts. As a matter of fact, in the light of these documents, it is possible to find more details about the festivities.

In the documents related to velâdet-i hümayûn, it is emphasised that Ahmed III organised festivities with rich and colourful performances on the occasion of the birth of his children and the circumcision weddings of his şehzâdes. For ten days and ten nights for his first prince Sultan Mehmed, who was born on 24 November 1705, of the mehterhâne played the nevbet and held festivities again in honour of the birth of his prince Bayezid, and for the celebrations to be held on the occasion of the birth of prince Selim, it was requested to ensure the security of the public during the festivities held in places such as

Kasımpaşa, Tophane, Üsküdar, Beşiktaş and Eyüp. From time to time, in such festivities, the duration of the entertainment was extended in line with the demand of the people, and it was requested that the situation be considered in detail, especially due to the presence of ambassadors.

The Ottoman palace weddings, which are also the subject of our study, are important in terms of reflecting the social structure of the palace, the understanding of entertainment and the official ceremonies. The sultan was informed about the festivities in advance and all preparations were made according to a plan. Likewise, for the festivities and banquet to be organised in Okmeydanı, it was decided that the otâg-ı hümayun (sultan's tent) and other guest tents should be set up in a certain order, and in another document, the sultan was informed that the tents set up in Okmeydanı should be observed by the ambassadors residing in the Asitâne and his opinion was requested.

The official congratulatory visits starting before the feast, the arife dîvân, the feast-greeting ceremony held at the kubbealtı on the morning of the feast, the sultan's acceptance of other greetings at the palace, and the festivities held in various places afterwards are important in terms of showing how much importance was attached to the feast ceremonies. The organisation of festivities in Beşiktaş after the eid prayers; two more cantars of black powder being given from cebehâne since the gunpowder given to the cannons in Sarayburnu and in front of Kurşunlu Mahzen for use in the eid festivities was insufficient; arriving at Çubuklu on the second day of the eid and coming to Tophane, allowing the cündîs (master riders) to play javelin in Çubuklu Bahçe; the sultan's acceptance of the gifts presented to him on the occasion of the feast of sacrifice, and the documents on the supply of gunpowder for the cannons to be fired from the Maiden's Tower during the eid al-fitr festivities from the cebehâne are important in terms of illuminating the period. In this study, which was conducted within the framework of the attempt to support and enrich some of the festivities held during the reign of Ahmed III with imperial rescript, it is also possible to see the sultan's perspective on the issue through the decrees he issued regarding the festivities.

Giriş

Belirli günlerde bir olayı kutlamak amacıyla yapılan coşkulu eğlendirici gösterilerin genel adı olan şenlik, geleneksel olarak çok eskilere dayanmaktadır¹. Osmanlılar birçok devlet kurumunda olduğu gibi merasimler hususunda da kendilerinden önceki uygarlıklardan etkilenmişlerdir. Kezâ, Osmanlı Devleti'nde yapılan resmî merasimler Bizans dönemine nispetle farklılaşarak devam etmekteydi. Saray merkezli merasimler için divan toplantılarının yapıldığı günler ehemmiyet arz ederken, diğer taraftan şehzade veya sultanların velâdetleri, ordunun önemli bir sefere çıkışı, kutsal günler ve dinî bayramlar, saray düğünleri, hacıların payitahttan ayrılışları, şehzadelerin sünnetleri, yabancı devlet adamlarının gelişleri, Cuma selamlığı ve kılıç alayı gibi resmi bir hüviyet kazanan merasimler de çeşitli vesilelerle yapılmaktaydı (Önal, Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri, 2015: 404).

Osmanlı tarihinde bazı padişahlar tarafından çocuklarının doğumu ve evlenmeleri münasebetiyle ihtişamlı şenlikler tertip edilmekteydi. Ancak imparatorluğun ilk dönemlerinde bu tarz doğum şenliklerine pek tesadüf edilmemektedir. II. Murad'a kadar herhangi bir münasebetle düzenlenen şenliklerin daha mütevazı bir şekilde yapıldığı görülmektedir². Gövde gösterisi niteliğinde, ihtişamlı ve büyük şenlikler devletin duraklama ve gerileme döneminde yapılmaktaydı. İlk büyük şenlik II. Mehmed'in 1457 senesinde Edirne'de şehzadeleri için düzenlediği sünnet düğünüdür. Devamla daha sonraki büyük çaplı şenlikler arasında Kanunî'nin 1530'da, III. Murad'ın 1582'de ve IV. Mehmed'in 1675'te ve III. Ahmed'in 1720 tarihlerinde yaptıkları yer akmaktadır (Nutku, IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675), 1987: 21-22).

III. Ahmed (1703-1730), kızı Fatma Sultan'ın Silahtar Ali Paşa ile evlenmesi münasebetiyle 1709'da Haliç'te salları üzerinde zengin gösterilerin sahnelendiği bir şenlik yaptırmıştır. Bir yıl sonra 1710'da düzenlediği şenlikte de muhtelif hüner gösterilerinin yanı sıra, spor müsabakaları, dramatik danslar ve oyunlar oynatmıştır. Sallar üzerinde yapılan en zengin gösterilere III. Ahmed'in 1720'de yaptırdığı şenlikte tesadüf etmekteyiz. Nitekim *Surnâme-i Vehbî*'de bunların bahsi geçmektedir. Son şenliğini ise 1724'te tertip ettirmiştir (Nutku, İstanbul Şenliklerindeki Dramatik Gösteriler, 2015: 517).

¹ Kaynaklarda *şeylan* ve *şölen* olarak geçen dini ziyafet merasimleri Oğuz Han efsanesindeki kurban ziyafetleri olarak bilinmektedir. Kezâ, Anadolu Selçukluları'nda *bayram-ı 'azîm*, *toy*, *çeşn*, *bezm*, *meclis* ve ziyafet olarak bilinen ve dinî kutlama amacıyla yapılan yeme içme merasimleri görülmektedir (Kut, 2008: 93).

² Yıldırım'ın düğünü için bk. (Kaytaç, 2015: 281-305).

Sultan III. Ahmed 1720 senesinde gerek şehzadeleri Süleyman, Mehmed, Mustafa ve Bayezid'in sünnetleri için gerekse kardeşi II. Mustafa'nın iki kızının evlenmeleri münasebetiyle Okmeydanı'nda büyük şenlikler yaptırmıştır. Bu şenliğin gösterişli geçmesi için hazırlıklar yapılmış, eğlence ve düğün görüntüsü altında bir anlamda içeriye ve dışarıya karşı kuvvet ve haşmet gösterisi mesajı vermek istenmiştir (Bayat, 1982: 69). Doğum, sûr-ı hümayun ve evlenme merasimi gibi durumlarda yapılan bu ihtişamlı şenliklerle İstanbul eğlenceli günlere sahne olmuş, ziyafetler tertip edilmiş ve çeşitli nedenlerle hediye takdimleri yapılmıştır. Sanatkarlar tarafından hünerler sergilenmiş, şenlikler yerli ve yabancı konuklar tarafından izlenilerek kayıt altına alınmıştır.

Bu tarz şenlikler bazı müstakil çalışmalara konu olduğu gibi bunlara dair bazı belgeleri arşiv kayıtlarında görmek mümkündür. XVII. yüzyıla kadar Osmanlı hanedanına mensup sultanların viladetlerine ve bu sıralarda yapılan şenliklere dair arşivimizde pek az belge olmasına rağmen XVIII. ve XIX. yüzyıllarda doğan şehzadelerin doğum tarihleri ve bu esnada yapılan merasimlerle ilgili elimizde kısmen daha çok miktarda belge bulunmaktadır (Uluçay, 1958: 199).

Bu çalışmada III. Ahmed döneminde şenlikler ile ilgili bazı arşiv belgeleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ali Emîrî fonundaki bazı hatt-ı hümayûnların yanı sıra, konu bağlamındaki olayları ihtiva eden Divan-ı Hümayûn Sicillâtı Mühimme Defteri ve diğer bazı belgeler esas alınmıştır. Bu belgelerde yer alan hatt-ı hümayûnlar uzun olmayan, anlaşılır cümlelerden oluşmaktadır. Bunlar vekayinâmeler ve diğer arşiv belgelerine göre oldukça öz bir Türkçe ile yazılmıştır. Hatt-ı hümayûnlar yazı bulunmayan bir kağıt üzerine yazıldığı gibi³ sadrazamın telhisinin üst köşelerine ve yanlarına da yazılmıştır.

Bu çalışmamızda *velâdet-i hümayûn*, *sûr-ı hümayûn* ve bayram kutlamaları münasebetiyle yapılan şenlikler; Sadabad'daki şenlik ve sadrazamın menzil tebriği; hava muhalefetine şenliğin tehirine ve bazen de elçiye verilecek ziyafet hususunda etkili olmasına dair muhtelif konuları içeren belgeler incelenmiştir. Ağırlıklı olarak şenliklere dair hatt-ı hümayûnları ele alan bu çalışmamızdaki belgeler yine III. Ahmed'e ait olan hatt-ı hümayûnların derlendiği İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp., nr. 6094'te kayıtlı defterde yer alan muhtevadan farklıdır⁴. Bu bağlamda şenliklere dair tespit edilen arşiv vesikalarının verdiği malumat muhtevada değinilen hususları desteklemek, eksiklikleri tamamlamak ve mübhem yerleri aydınlatması bakımından önemlidir. Nitekim bu belgeler ışığında, yapılan şenliklere ilişkin daha fazla detay yakalamak da mümkündür.

³ Padişahın bir arz ve telhis olmaksızın herhangi bir hususta kendi başına verdiği emirler, müstakil bir kağıt üzerine yazıldığından dolayı *beyaz üzerine hatt-ı hümayûn* olarak isimlendirilmiştir (Kütükoğlu, 2018: 175).

⁴ İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp., nr. 6094'te kayıtlı bu defter üzerinde Veysel Sekmen tarafından Yüksek Lisans tezi yapılmıştır. Bk. (Sekmen, 2019).

Çalışmamızda ele alınan hatt-ı hümayûnların çoğunun tarihleri olmadığı halde sonradan tarihlendirildiği görülmüş ve bunlar esas alınmıştır. Bu belgeler konularına göre sınıflandırılmış ve ait oldukları mevzular hakkında kısaca malumat verildikten sonra değerlendirilmiştir.

Veladet-i Hümayûnlar ile İlgili Belgeler

Arşiv vesikaları, tarihî ve edebî metinlerde belirtildiği üzere son dönem Osmanlı padişahlarının, şehzadelerin doğumlarına çok önem verdiğini ve bunların dünyaya gelmesiyle de muhtelif eğlenceler tertip ettiğini söyleyebiliriz. Padişah eşi olan kadınefendi, hasekilerden veya odalıklardan birinin kız ya da erkek çocuk doğurmaları *velâdet-i hümayûn* olarak isimlendirilirdi. Hanedanın bu yeni ferdinin dünyaya gelmesi münasebetiyle sarayda muayyen ve mutantan merasimler yapıldığı gibi şehirde de donanma ve şenlik tertip edilirdi (Sertoğlu, 1986: 357).

Bu eğlenceler saray ve İstanbul ile sınırlı kalmaz, imparatorluğun birçok yerinde de bu tür eğlenceler yapılır, doğumun ilanı ve şenliklerin yapılması için fermanlar bile gönderilirdi. Henüz doğum öncesinde başlayan hazırlıklar, doğumun ilanı ve doğumdan sonra yapılan törenler ve eğlencelerle devam eder, günlerce sürerdi. Doğum öncesi ve doğum sırasında bir teşrifat geleneğiyle yapılan hazırlık ve eğlenceler için masraflar yapılır⁵, beşik alayı⁶ törenleri düzenlenirdi (Arslan, 1997: 23).

⁵ Masrafin en büyüğü devlet hazinesine yüklenmiştir. Padişah tarafından hazinenin kapısı açılarak Enderun ve Birun ağalarına, haremdeki kadınlara, merasimlere iştirak edenlere, lohusayı ziyarete gelen devlet adamlarının eşlerine mücevherler, nadide kumaşlar ve kürkler in'am ve ihsan olunurdu. Masraflar bunlarla sınırlı kalmamış, harem ve sarayı aydınlatmak için meşalelere, kandillere, fanuslara, gece gündüz çalınan iç ve dış mehterlerine de çok para harcanmıştır. Yine padişah tarafından gündüzleri tokmak ve cirit oynayan çavuşlara ve güreştirilen pehlivanların galiplerine bol bol ihsanda bulunulmuştur. Geceleri ise Yalı Köşkü'nde top ve tüfek atılarak İstanbul semalarını aydınlatmışlardır. Bk. (Uluçay, 1958: 211).

⁶ Padişahlardan birisinin çocuğu tevellüt edince yapılan tören. Doğan çocuğa Hazîne-i Hümayûn kethüdası aracılığı ile darphânede gümüş kabaralı süslü bir beşik yaptırılarak hazine kethüdası öncülüğünde bazı ağalar tarafından Harem-i hümayûn'un Dîvân-ı Hümayûn tarafındaki bitişik kapısına kadar götürülür ve oradan kızlar ağası, hazinedar ağa ve hazine vekili gibi kimseler tarafından karşılanarak hareme verilir. Doğum sadrazam, şeyhülislâm, vezirler, kaptan paşa, sadaret kethüdası, defterdar, yeniçeri ağası, reisülküttâb ve çavuşbaşıya bildirilirdi. Ayrıca saray haricinde evli bulunan sultanlarla, sadrazam ve şeyhülislam gibi devlet adamlarının aileleri de lohusayı tebrik için davet edilirdi. Çocuğun dünyaya gelmesiyle padişah annesinin hazırlattığı beşik ve yorgan ve *pûside* denilen sırmalı beşik örtüsü büyük bir merasimle Eski Saray'dan Yeni Saray'a taşınırdı. *Beşik alayı* denilen bu törene bütün devlet ricalı davet edilirdi. Doğumun altıncı günü sadrazam tarafından altın ve mücevherlerle süslü bir beşik hazırlanır, çocuk erkekse buna bir de sorguç ilave edilirdi. Söz konusu beşiğin Paşakapısı'ndan Topkapı Sarayı'na götürülmesi için de tören yapılırdı. Lohusa'ya davet edilenler sarayda üç gün misafir edilir, giderken yeni doğan çocuk ve annesine kıymetli hediyeler takdim edilirdi. Fakat şeyhülislâmın ailesi bunun dışında tutulurdu. Davetlilere padişah tarafından hediyeler verilir, haremde üç gün kına geceleri ve eğlenceler tertip edilir, cariyeler saz çalar, taklit yaparak davetlileri eğlendirirlerdi. Bk. (Uzunçarşılı, 1988: 167-170).

Doğum münasebetiyle yapılan şenliklerin en önemlilerinden biri IV. Mehmed'in şehzadesi II. Mustafa'nın doğumu onuruna 1163'te düzenlediği ve imparatorluğun muhtelif yerlerinde kutladığıdır. 1758'de Hibetullah Sultan'ın doğumu için yedi gün yedi gece sürmek üzere tertip edilen şenlik halkın isteği üzerine uzatılarak on gün sürmüştür. Bu şenliğe usta sanatçılar katılmış, İstanbul'un muhtelif yerlerinde eğlenceler, fener alayları düzenlenmiş ve renkli bir donanma yapılmıştır (Nutku, IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675), 1987: 21-22). Yine III. Mustafa zamanında Hatice Sultan'ın doğumu (1768) şerefine şenlik yapılmış sallar üzerinde oyunlar oynanmıştır⁷.

Osmanlı padişahları arasında en fazla evlenip hanımlarından birçok çocuğu olanlardan biri de III. Ahmed'dir. Eşlerinden çok sayıda oğlu dünyaya gelmişse de bunların çoğu henüz küçük yaşta iken vefat etmiştir (Aktepe, 1989, s. 38). III. Ahmed çocuklarının doğumu ve şehzadelerinin sünnet düğünleri münasebetiyle zengin ve renkli gösterilere sahne olan şenlikler düzenletmiştir⁸. Bunlardan 7 Şaban 1117 (24 Kasım 1705) tarihinde dünyaya gelen ilk şehzadesi Sultan Mehmed için on gün on gece donanma tertip ettiği *Târîh-i Râşid ve Zeyli*'nde "... Pâdişâh-ı âlf-nijâd hazretlerinin sulb-i kerîm-i husrevânelerinden bir gevher-i şâh-dâne-i deryâ-yı cûd pîrâye-bahş-ı silk-i vücûd olup peder-i mağ-fûrları ismi olan Mehmed Hân ile tesmiye buyurdular. Bu şehzâde-i cevân-baht Pâdişâh-ı hümâyûn hazretlerinin ibtidâ şehzâdeleri olup..." şeklinde yazar (Râşid Mehmed Efendi, 2013, II: 755).

Yapılan bir diğer şenlik de III. Ahmed'in şehzadesi Bayezid'in doğumu onuruna düzenlenmişti. Bu kutlamada mehterhânenin nevbet vurduğunu ve şenlik yapıldığını "*Sen ki vezîrim bu şeb sâ'at sekizde bir şehzâdem dünyâya geldi, ismini Bâyezîd tesmiye itdim. Hak te'âlâ kudûmunu mübârek eyleyüp etvâl-i 'ömrile mu'ammer eyleye, âmîn. Sultân kızımın dîdesin bûs iderim. Mu'tâd üzre mehterhâne çaldırılmak ve şenlik olmak*" (BOA, AE.SAMD.III, 228/21928)⁹ söz konusu hatt-ı hümâyunda görüyoruz.

III. Ahmed'in oğlu Şehzade Selim'in doğumu münasebetiyle yapılacak kutlamalar için Âsitâne-i saâdet kaymakamı el-Hâc Mehmed Paşa'ya gönderilen hükümde; Kasımpaşa, Tophane, Üsküdar, Beşiktaş ve Eyüp'te üç gün sürecek donanma ve çeşitli şenlikler düzenlenmesi ve halkın güvenliğinin de sağlanması istenmiştir.

⁷ "Rûy-ı deryâda meserretle donanmalar olup Niçe san'atlerin arz etdi fişenk-endâzân Gökde kandilledir seyr etmeğe necm-i Şâkıb Cevv-i eflâke hevâyîler olunca perrân..." Bk. (Çeşmîzâde Mustafa Reşid, 1993: 93-94).

⁸ Zengin gösterileri ele alan Seyyid Vehbî'nin *Surnâmesi* 1720 tarihinde yapılan III. Ahmed'in dört şehzadesinin sünnet merasimi ile II. Mustafa'nın iki kızının ve diğer sultanların evlenme şenliklerini günü gününe veren bir kaynaktır. Bk. (Özcan, 2020: 188).

⁹ Bâyezîd isimli şehzâdenin dünyaya gelmesiyle bazı kimselerin tayin işlemlerinin yapıldığı da anlaşılmaktadır. "Mâh-ı Zi'l-ka'de'nin dokuzuncu salı gün pâdişâh-ı âlf-cenâb hazretlerinin Bâyezîd nâm bir şehzâdesi vücûda geldi. Hâssa Hâseki Sivaslı Mehmed Ağa İstanbul bostancı-başı nasb, selefi Mukallid Halîl'e İznikmid Sancağı virildi" (Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, 2018: 1095).

Âsitâne-i sa'âdetde sadâret-i 'uzmâ ve vekâlet-i kübrâ kâimmâkâmı olan vezîr el-Hâc Mehmed Paşa'ya hüküm ki:

Bu eyyâm-ı nusret-encâmda bi-fazlî'llâhî'l-Melikü'l-müte'âl meyâ-min-i tâlî' ü ikbâl ile şeref-bahşâ-yı 'âlem-i vücûd ve zînet-efzâ-yı kişver-i şühûd olan ârâyîş-i tâc u taht şehzâde-i cevân-baht Sultân Selîm'in kudûm-ı meymenet-lüzûmunu i'lân u işâ'at için Sarây-ı Cedîd-i 'Âmirem burnunda ve Tophane ve Tersâne-i Âmiremden üç gün üçer nevbet top şenlikleri itdirilmesi için bundan akdem hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumla fermân-ı 'âlî-şânım şeref-sudûr bulmuş idi. Lâkin bu eyyâm-ı sa'âdet-i tev'em-encâmında hazret-i Mâlikü'l-mülkûn câre-sâz ve cenâb-ı Vâhibü'l-fevz-i bî-niyâz celle şânuh dergâhında tenessüm-i nesîm-i feth ü zafer mesûl ve muntazır iken bu mevhibe-i 'uzmâ ve 'atıyye-i kübrâ mukaddime-i feth ü nusret ve talî'a-i fevz ü fırsat olmak tefe'ül ü ümniyyet olunmağla sen ki vezîr-i müşârûn-ileyhsin işbu emr-i şerîfîm vusûlünde ol tâze-nihâl-i hadîka-i devlet ve dürr-i şâh-vâr-ı sadef-i saltanatın bârâver-i tûl-i 'ömr ü 'izzet ve zînet bahş-ı tâc u bekâ ve sa'âdet olması ve devâm-ı 'ömr-i devlet ve izdiyâd-ı ferr-i şevket-i saltanatım için du'âsına mazanne-i karîb-i icâbet olan 'ulemâ ve sulehâ-yı ümmetde isticlâb-ı du'â-yı hayrdan sonra izhâren serveri'n-nu'amâ ve ırgâmen li-unûfi'l-a'dâ âsitâne-i sa'âdet-medârımında ve etrâfında olan Kasımpaşa ve Tophane ve Üsküdar ve Beşiktaş ve medîne-i hazret-i Ebî Eyyûb Ensârî'de vâkî' esvâk ve bezâzistân ve dekadîn ve sair mu'tâd-ı zîynet olan mahalleri mütevâliyen üç günün ancak nehârında tezyîn ve donanma ve envâ'-ı şenlikler itdirüp ammâ bu takrîb ile hilâf-ı şer'î şerîf bir ferde te'âddî vü tecâvüz olunmamak için ziyâde takayyüd ü ihtimâm eylemek bâbında hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûnumla fermân-ı 'âlî-şânım sâdir olmuşdur, buyurdum ki (BOA, A.DVNSMHM.d, 123, h. 3, fî evâsıt-ı Rebiülâhır sene 1127:2).

Devamla padişahın yeni doğan çocuğu için üç gün donanma tertip edilmesi, durumun toplanarak ve mehterhane çalışanarak halka duyurulmasına dair cevabî telhis ve III. Ahmed'in hatt-ı hümâyûnu bulunmaktadır. Burada halkın isteğinin bir şeye kıyas olunmayıp şenliğin yedi ve dokuz gün isteyenlerin olduğu, özellikle elçilerin bulunması sebebiyle de durumun mülâhaza edilmesi belirtilmiştir.

'Âkıl ve kâmil olanların 'indinde üç gün donanmayı münâsib görüp istihsân iderlerse ilçiler bunda olması sebebi ile münâsib gereği gibi bir hoş suâl idüp telhîs-i kalem-i asıfânen ile 'arz eylesiz. Ben 'âlemin memdûh gördüğü işde bulunayım dirim, sair fikrim yoktur. Allahu 'azîmü's-şân her hâlde destgîrimiz ola, âmîn (BOA, AE.SAMD.III, 214/20698).

Benim şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü veliyy-i ni'metim sebeb-i devletim ve hayâtım efendim pâdişâhım, Hak te'âlâ kudûm-ı şehzâde-i cevân-baht hazretleri cümleye mübârek ü meymûn idüp eyyâm-ı saltanatlarında 'âlemi dâimâ bu hâl üzre âsûde ve inşâallâhu te'âlâ vaktiyle düşmenlerimizden murâd-ı hümâyûn-ı şâhâneleri üzre ahz u intikâm müyesser eyleye, âmîn. Bu şehzâde-i civân-baht efendimizin 'âlem-i dünyâyâ kadem basdığı emr-i hümâyûnunuz üzre yalnız top ve mehterhâne ile halka işâ'at olunur. Ammâ üç gün olsun donanmacık lâzım idi. Zîrâ halkın bir mertebe hâhişi vardır ki, bir şeye kıyâs olunmaz. Husûsâ ilçiler bunda hemân böyle sâdece geçilmek bir vechile devâ değildir. Ve halkın üç gün donanmaya hiç minnet ve şüheleri yok, yedi gün ister var dokuz ister var olmamağa ne sebeb vardır, mülâhaza buyurula (BOA, AE.SAMD.III, 214/20698).

Bu belge halkın bu tarz şenliklere teveccüh ederek eğlenmesine işaret etmesi bakımından mühimdir. Keza başka bir kaynakta da bu tarz şenliklerle ilgili, İstanbul'da bir yandan toplar atılır, mehterhaneler çalınır, diğer taraftan şehir meşalelerin ve fanusların gölgesinde sallanır, adeta coşarak kendinden geçen İstanbul ahalisi gibi eğlenirdi. Doğum münasebetiyle yapılan eğlenceler bazen beş bazen de yedi gün devam ederdi, değerlendirilmesi yapılmıştır (Uluçay, 1958: 207).

Padişahın tevellüt eden çocuğu erkek ise durumun hatt-ı hümayûn ile dârüssaâde ağası aracılığıyla sadrazama tebliğ edilmesi kanundu. Şayet kız ise hazine nedar ağa veya uygun birisiyle bildirilirdi. Doğum telallar ile halka duyurulur ve Paşakapısı'nda mehterhane çalardı (Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı, 1988: 171). III. Ahmed vezirine bu hususta bir hatt-ı hümayûn göndermiştir. Burada çocuğunun tevellüt etmesinin halka bir nevbet mehterhane ile duyurulması, bundan böyle şehzade olması durumunda üç gün şenlik yapılması, sultan ile şehzadeler arasında fark olduğu belirtilmektedir.

Sen ki vezîrim paşalara ve ağaya musâhib göndermem şehzâde olsa gönderirdim. Bugünlük halka işâ'a için bir nevbet mehterhâne çalınsa kifâyet eder. Bundan sonra gelecek şehzâde olursa üç gün şenlik olur. Şehzâde ile sultânın beyinde fark lâzımdır. Kızımın dîdesin bûs iderim. Salı günü dîvânda sana bakmak için söylemişler idi. Yarın ikindiden sonra gelürler mi? Yazup bildiresin (BOA, AE.SAMD.III, 222/21413).

Osmanlı saray düğünleriyle ilgili belgeler

Osmanlı padişahlarının görkemli şenlikler düzenleme sebeplerinin başında şehzadelerin sünnetleri ve sultanların düğünleri gelir (Nutku, IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675), 1987: 23). *Sûr-ı hümayûn* olarak adlandırılan Osmanlı saray düğünleri, şehzadelerin evlilik ve sünnetleriyle, sultanların izdivaçları münasebetiyle yapıldı. Klasik dönemde sultanların evlilik ve şehzadelerin sünnet düğünleri bazen beraber yapıldı (Nutku, Osmanlı Saray Düğünleri, 1994: 17). Saray düğünleri içerisinde III. Murad'ın 1582'de oğlu şehzade Mehmed için tertip ettiği sünnet düğünü en meşhur eğlencelerden biridir¹⁰.

III. Ahmed tahta çıkışının beşinci senesinden itibaren üç yıl art arda şenlik düzenletmiştir. 1708'de başlayan çifte düğün şenliğinde ağabeyi II. Mustafa'nın kızlarından Ayşe Sultan, Sadrazam Numan Paşa ile Emine Sultan ise Çorlulu Ali Paşa ile evlenmiştir. Gündüz seyirlik oyunları gece ise donanma gösterisi şenlikleri düzenlenmiştir. Devamla bir yıl sonra kızı Fatma Sultan'ın dönemin önde gelen paşalarından Silahtar Ali Paşa ile izdivacı münasebetiyle büyük

¹⁰ Bir yıl öncesinden başlayan bu şenliğin hazırlıklarının zamanında tamamlaması için ilk etapta maiyet ve yardımcıların sayısı üç yüze ulaşan bir düğün emini tayin edilmekle birlikte işten anlayan yardımcıları da görevlendirilmişti. Bk. (Önal, Şenlik ve Siyaset: Şehzâdelerin Doğum ve Sünnet Şenlikleri, 2012: 35). Elli beş gün elli beş gece süren bu kutlamaya dünyanın birçok yerinden hükümdarlar çağrılmış gelemeyenler elçilerini göndermişlerdir (Nutku, IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675), 1987: 23).

bir şenlik daha icra edilmiştir. Bu şenlikte Haliç'te sallar üzerinde zengin gösteriler yapılmıştır. 1710'da II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultan'ın Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın oğlu Ali Paşa ile evlenmesi sebebiyle yapılan şenlikte ise seyirlik oyunlarda muhtelif hüner gösterileri, spor müsabakaları, dramatik danslar ve seyirlik oyunlar oynanmıştır (Nutku, İstanbul Şenliklerindeki Dramatik Gösteriler, 2015: 517).

III. Ahmed'in en görkemli yaptırdığı şenlik, 1720'de II. Mustafa'nın kızı Emetullah Sultan'ın Musul Valisi Sirke Osman Paşa ile evlenmesi münasebetiyle düzenlenmiştir. Okmeydanı'nda ve Haliç'te düzenlenen şenlik on beş gün ve gece sürmüştür (Rado, 1971: 4). III. Ahmed son şenliğini 6 Ocak 1724'te kızlarından Atike Sultan'ı İbrahim Paşa'nın oğlu Genç Mehmed Bey'e, Ümmü-gülsüm Sultan'ı İbrahim Paşa'nın kardeşi Ali Bey'e; Hatice Sultan'ı ise Çerkez Osman Paşazâde Ahmed Paşa'ya namzet kılarak sonraki süreçte bu üç vezir ile evlendirmiştir (Özergin ve İpekten, 1959: 131).

Emetullah Sultan ile Sirke Osman Paşa'nın evlenme töreni sonrasında¹¹, III. Ahmed'in şehzadeleri Süleyman, Mehmed, Mustafa ve Bayezid için 1720 senesinde İstanbul'da yaptırdığı sünnet düğünü sarayın bütün ihtişamının teşrif edenlere aksedildiği XVIII. yüzyılın en büyük şenliği oldu (Önal, Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri, 2015). Bu merasim bütün vilayetlerde ilan edilerek düğünlerde sanatlarını gösterecek hüner sahiplerinin gönderilmesi gerektiği bildirildi. Kaptan Süleyman Paşa, Tevkiî Mustafa Paşa, Maktulzâde Ali Paşa, Sirke Osman Paşa ve Eğriboz Muhafızı İbrahim Paşa gibi kimseler padişah tarafından düğüne davet edildiler. Matbah Emmini Halil Efendi'ye bütün malzemelerin temini için hil'at giydirildi ve sûr emini tayin edildi. Ayrıca Halil Efendi'ye sünnet olacak şehzadeler için birer büyük, onar tane küçük nahil¹² ve birer şeker bahçesi yapılması ferman edildi. Merkezde bu tarz hazırlıklar yapılırken Okmeydanı'nda da bazı düzenlemeler yapılıyordu. Meydana diki-
lecek çadırların yerlerini İbrahim Paşa tespit ederek padişah ve harem halkı için otağlar diktiriyordu. Ayrıca bütün devlet erkânı için dikilecek çadırların yerlerini göstermiş ve bunlarda tamamen hazırlanmıştı (Cemil, 1971: 4-5).

Aşağıda vereceğimiz belge de III. Ahmed döneminde bu tarz şenliklere dair kaleme alınmıştır. Padişahın afiyet ve sıhhatine işaret eden hatt-ı hümayun ile Okmeydanı'nda tertip edilecek şenlik ve ziyafet için otağ-ı hümayunun ve diğer davetli çadırlarının belirli bir düzen içerisinde kurulmasına dair verilen karara ilişkin telhis şu şekildedir:

Kasd olmadan gayrı şey ile mütehallil olur diyemem ba'de'l-kasd mu'âlece olunup inşâallâhu te'âlâ def olur kasdı efendi te'hîr eyleyor böyle 'illetde kasdın te'hîri câiz midir? Suâl olunursa ma'lûm olan gargaradan sâirden fâide müşâhede olmadı. Gayrı kasd bir gün evvel olsa Allah vire fâide olaydı.

¹¹ Bk. (Cemil, 1971: 5).

¹² Bilhassa saray şenliklerinde bal mumundan yapılarak gelinin ya da sünnet olacak çocuğun önüne götürülen süslü ağaca verilen isim için bk. (Nutku, Nahil, 2006: 299-300).

Benim şevketlü kerâmetlü kudretlü veliyy-i ni'metim efendim hünkârım, bu gün mübârek boğazınız nicedir? İşâret-i hümayûnları mercûdudur ki, Hak te'âlâ şifâlar ihsân eyleye, âmîn. Gayrı sûr-ı hümayûn için herkes ve ocaklar tedârükde olmağla yarın divân olmamak üzere tenbîh olundu. Ancak kulunuz her gün sarâyda iderim.

Boğazım 'ileti dünden beri içe şişleri tahlîle yüz tutdu lâkin ol ki boğazın sağ tarafında olan katı nevâzil tahlîl olmayup hâli orta durup yutkundukça dokunur.

Benim şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü veliyy-i ni'metim sebab-i devletim efendim pâdişâhım,

Bu gün Okmeydanı'na gelinüp otağ-ı hümayûn ve sayır çadır yerleri bakıldı. İnşâallâhu te'âlâ otağ-ı hümayûn-ı mülûkâneleri namâzgâh derûnunda kalmak üzere her zemân sâyebân-ı hümayûn kurulan mahalle ve ziyâfet otağı, otağ-ı hümayûnun sağ cânibine kurulup ziyâfet haymesinin sağ-ı ki Sepet taraflarında kulların otağı kurulup andan sonra yine sağa doğru Toptaşı'ndan yehûd mezarlığına varınca vüzerâ çadırları ve Karaağaç semtine vüzerâ çadırlarının ardına Yeniçeri ocağı konmak üzere karâr virildi. Hak te'âlâ hayr ile itmâmın müyesser ve mukadder eyle âmîn, bi-hürmeti Seyyidi'l-mürselîn (BOA, AE.SAMD.III, 229/22039).

III. Ahmed Karaağaç'da çadırlarda bulunan neferlerin mehterhane ve şenlik icra eylemeleri hususunda da vezirine bir hatt-ı hümayûn göndermiştir.

Benim vezîrim Karaağaç'da çadırlarda olan neferât gicede ve gündüzde mehterhâne ve şenlik eylemek üzere teberdâr ve has ahur ve aşçı ve helvacı neferâtlarının ta'yîn [eyleyüp] fermân viresin ve çadırların döntürdesin (BOA, AE.SAMD.III, 225/21704).

III. Ahmed'in dört oğlunun sünnet edilmesine ilişkin hazırlıklara aylar önceden başlanılmış, hatta Nevşehirli Damad İbrahim Paşa daha önceki sûr-ı hümayûnları bilenlerden ve muhtelif defterlerden incelemelerde bulunarak düğünün mükemmel olmasına özen göstermiştir (Uzunçarşılı, Nahil ve Nakıl Alayları, Ocak 1976: 65). Söz konusu III. Ahmed'in bir hatt-ı hümayûnu ile sadrazamın mevcut duruma ilişkin bir telhisi de, kesin olarak kararlaştırılan sünnet düğünü için gereken masrafların defter olunması ve taşradan davet olunacak vezirler ve beylerbeyiler için tanzim olunan defterlerin takdimine dairdir.

Bir vakitte tarafından gidecek mektûb tesvîd olunup rikâb-ı kamyâba 'arz eylesin.

'Arz-ı ben-de-i bî-mikdâr budur ki, şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü veliyy-i ni'metim efendim pâdişâhım, fermân-ı hümayûnları buyurulduğu üzere inşâallâhu te'âlâ mübâşeret olunması musammem olan sûr-ı hümayûn-ı hitân için iktizâ iden masârifi ber-vech-i i'tidâl bir defter olunup bundan mâ'adâ taşradan da'vet oluncak vüzerâ ve beylerbeyileri.... defter ve bu tarafda da'vet olacaklar dahi bir defter olunup merfû rikâb-ı kamyâbları kılınmıştır... Da'vet olunacaklar çünkü hediyeler göndermeleri tasrîh olunmak lâzım geldiğinden evâmîr-i şerîfe [buyurulmak] münâsib olmayup sadr-ı a'zam tarafından mektûblar irsâl ve tahrîr olunan mektûbların kaydı dahi bulunmağla sûreti ihrâc ve manzûr-ı hümayûnları olmak üzere

merfû‘-ı rikâb-ı şevket-nisâbları kılınmıştır. Ol vakt yazılan mektûblar bu tarafta kapu kethüdâlarına verilmiş bu def‘a dahi inşâallâhu te‘âlâ defter olunan vüzerâ ve beylerbeyilere taraf-ı kullarından mektûblar tahrîr ve kapu kethüdâlarına teslim olunup iktizâsına göre tenbîh olunur. Ancak ol vakt her birinden ne mikdâr hedâyâ geldiğinin başmuhâsebede ve teşrifât defterlerinde kaydı bulunmadı. Enderûn-ı hümâyûn hazînesi defterlerinde olmak gerekdir. O vaktin defterleri tettebbu‘ olunmak üzere fermân [olunanları] buyurulmayup eğer kaydları bulunursa kulunuz dahi bakup ana göre kapu kethüdâlarına tavsiye ...içün bir sûreti bu kullarına irsâl buyurulmak bâbında emr ü fermân şevketlü kerâmetlü mehâbbetlü veliyy-i ni‘metim efendim pâdişâhım hazretlerindir (BOA, AE.SAMD.III, 224/21623).

III. Ahmed’in şehzadeleri için yaptırdığı sünnet düğününde sarayın bütün ihtişamı teşrif edenlere aksettirilmiş, adeta bu şenlikle elçilere imparatorluğun gücü gösterilmiştir. On beş gün devam eden düğünün on üçüncü günü verilen ziyafete Venedik elçisi ve İstanbul’a yeni gelen Avusturya kapı kethüdası da davet olunmuştu (Cemil, 1971: 6). Sûr-ı hümâyûn için Okmeydanı’nda kurulan çadırların Asitâne’de mukim elçiler tarafından temaşa edilmesi hususu padişaha bildirilerek görüşü talep edilmiş, müsaade edilmesine dair aşağıdaki hatt-ı hümâyûn yazılmıştır:

Cümlesine izn-i hümâyûnum olmuştur, varup seyr eylesünler.

Arz-ı ben-de-i bî-mikdâr budur ki, şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, ‘inâyetlü, veliyy-i ni‘metim efendim pâdişâhım, Hak celle ‘alâ-mübârek vücûd-ı hümâyûn-ı meymenet-makrûnların hemvâre vikâye-i ‘aliyye-i ilâhiyyesinde masûn ve mahfûz eyleyüp bed-hâh-ı devletlerin dâimâ makhûr ve sernigûn eyleye âmin. Şevketlü, kerâmetlü efendim, Âstâne-i Sa‘âdetleri’nde mukîm ilçiler tercümânların gönderüp sûr-ı hümâyûn-ı meymenet-makrûn için Okmeydanı’nda kurulan haymeleri varup görmek ve ziyaretiyle karîrü’l-‘ayn olmak bâ‘is-i iftihârımızdır deyü recâ vü iltimâs itmeleriyle ma‘rûz-ı rikâb-ı kâmyâb-ı hîdivâneleri kılınmıştır. Ma‘lûm-ı mülûkâneleri olundukda yarınki gün cümlesi birden varup görmek için izn ü ruhsat veril-mek üzere müsâ‘ade-i hümâyûnları erzânî buyurulmuyor ise emr ü fermân şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, salâbetlü, veliyy-i ni‘metim efendim, pâdişâhım hazretleri-nindir (BOA, AE.SAMD.III, 223/21487).

Enderun kademelerinin sonuncusu olan Has oda, Fatih tarafından kurulmuştur. Burada has odabaşı, silâhdar, çuhadar ve rikâbdar gibi dört meşhur zabıt bulunmakta idi. Muhtelif görevleri bulunan Has odahılar çıkma olduğunda kıdem durumlarına göre önemli vazifelere tayin edilirdi (İpşirli, 1995: 186)¹³. Söz konusu III. Ahmed’in hatt-ı hümâyûnlarından bir diğeri sûr-ı hümâyûn vaktinden sonra Has Oda’dan tekaüt ile ihraç olunanların defterine ilişkindir. Belgede daha önceki sûr-ı hümâyûnda Enderun’dan isteğine kavuşanlar için Has Oda’dan başka hazine, kiler, seferli, büyük ve küçük odalardan kırk yedi nefer kimseye sipâhilik verildiği, çıraklık şekli üzere hiç kimsenin tekaüt edilmediği; sipahilik ile çıkanların defterinin padişaha takdim edildiği belirtilmektedir.

¹³ Ayrıca bk. (Diker, 2021).

Sûr-ı hümayûn vaktinden sonra Has Oda'dan tekâ'üd ile ihrâc olunanların defteri gelmek.

'Arz-ı bende-i bî-mikdâr budur ki, şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü veliyy-i ni'metim efendim pâdişâhım, mukaddemâ vâki' olan Sûr-ı hümayûnda Enderûn-ı Hümayûn'dan ber-murâd olanlar için cemî'-i aklâm defterleri tettebbu' olundukda Has Oda'dan mâ'adâ hazîne ve kilâr ve seferlü odalarından ve Büyük oda ve Küçük odadan kırk yedi nefer âdeme 'ale's-seviye sipâhîlik ihsân olunup hazîne ve kilâr ve seferliye yigirmişer akçe ve Büyük ve Küçük Odalı'lara on sekizer akçe ile tevcih olunduğunun kaydları bulunmuşdur. Bundan mâ'adâ gerek Has Odalı'dan ve gerek sayir Odalar'dan çiraklık vechi üzre bir kimesne tekâ'üdlük virildiğinin kaydı bulunmamağla sipâhîlik ile çıkanların defteri mukâbele-i süvârîden ihrâc ve man-zûr-ı hümayûnları olmak üzre merfû'-ı rikâb-ı kâmyâbları kılınmışdır. Tekâ'üdlük ile kimesne ber-murâd olmadığının Küçük rûznâmçeden gelan 'ilm-i haberi dahi gönderilmişdir. Ma'lûm-ı mülûkâneleri oldukda emr ü fermân şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü veliyy-i ni'metim efendim pâdişâhım hazretlerindir (BOA, AE.SAMD. III, 227/21880).

Bayram Şenliği ile İlgili Belgeler

Osmanlı sarayında yapılan en ehemmiyetli merasimlerden biri Ramazan ve Kurban bayramlarındaki *muâyede* denilen tebrikler idi. Bu tebriklerden bir gün önce sarayın ikinci avlusunda ve kubbe altındaki Adil Köşkü'ne karşı durularak mehterhane çalınır ve arife merasimi yapılırdı (Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı, 1988: 201). *Arife dîvânı* bayram kutlamalarının sarayda görülen ilk etkinliği, adeta bayramlaşmanın buradaki açılışı olarak değerlendirilebilir (Ertuğ, 2006: 581).

Bayram gecesi hilalin görünmesiyle Sarayburnu'ndan biri Galata diğeri Marmara denizi tarafına olmak üzere iki noktaya üçer pare top atışı ile Ramazan'ın bittiği bayramın başladığı resmen ilan edilirdi. Sarayda bayramlaşma töreni için günler öncesinden başlayan pek çok hazırlıklarla sarayın avluları aydınlatılır, çok erken saatlerde gelen misafirler ellerinde meşalelerle kapıcılar tarafından karşılanırdı (Ertuğ, 2006: 582).

Oldukça şatafatlı bir şekilde kutlanan bayramlaşma merasimine ilişkin bir detay da Fatih'in teşkilata dair kanunnâmesinde yer almaktadır. Burada saraydaki bayramlaşma töreninin nasıl icra edileceği bazı kaidelere bağlanmıştır (Özcan, Kanunnâme-i Âl-i Osman, 2017: 16-18).

XVII. yüzyılda devlet adamları arasındaki bayramlaşma merasimi resmî olarak bayrama beş gün kala şeyhülislamın sadrazamı tebrike gitmesiyle başlayıp arife günü sadrazam ve maiyetinin iade-i ziyaretiyle son bulmakta idi. Söz konusu yüzyılın sonlarına doğru sadrazamın şeyhülislamı tebrike gitmesi adeti benimsendi. XVIII. yüzyılın başlarında ise resmî tebrikler bayramdan dört gün öncesine alınmıştır (Önal, Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri, 2015: 425).

Saraydaki bayramlaşmalar farklı iki mekânda aynı anda başlardı. Sabah namazı sonrasında Kubbealtı'nda başta imam efendi ve orada bulunanlar veziriazamın bayramını tebrik ederken padişahın bulunduğu yerde Hasoda'da da başka bir tebrik merasimi yapılırdı. Diğer katılımcılar ise ikinci avluda tahtın karşısında hilal şeklinde dizilirlerdi (Ertuğ, 2006: 583-585). Merasim esnasında mehter takımı çalınır denizden de gemilerin topları merasime iştirak ederdi (Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı, 1988: 209). Padişah hazırlıklar tamamladıktan sonra gelerek Babüssaâde önündeki tahta otururdu. Nakibüleşraftan başlanılarak herkes teşrifattaki sırasına göre padişahın bayramını tebrik ederdi. Teşrifatçının da tebriği ile merasim nihayete ererdi (Önal, Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri, 2015: 426).

Padişah merasim akabinde *bayram alayı* için elbise değiştirdikten sonra bayram namazına gitmek üzere dışarı çıkardı. Padişahın at sırtında Ortakapı'dan çıkmasıyla alay Sultanahmet yada Ayasofya Camisi'nden birine doğru hareket ederdi. Namaz bitince tıpkı camiye gelişteki gibi dönüş merasimi yapılırdı. Saraya dönen padişah Hasoda kapısı önünde kurulan taht üzerine oturarak Enderun halkının tebriğini kabul ederdi. Bu arada kilerci başının getirdiği yemeği yer helvahanede yapılan helva da devlet erkanına ikram edilirdi (Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı, 1988: 209-210; Koçu, 1972: 6-11).

Bayram öncesinde başlayan resmî tebrik ziyaretleri, bayram sabahı kubbealtında yapılan bayramlaşma merasimi, padişahın saraydaki diğer tebrikleri kabul etmesi ve akabinde muhtelif yerlerde yapılan şenlikler, bayram törenlerinin ne kadar önemsendiğini tezahür etmesi bakımından mühimdir. III. Ahmed'in bayram namazı sonrasında Beşiktaş'ta şenlik düzenlenmesine dair vezirine yazdığı aşağıdaki hatt-ı hümayûn da meseleye önem verildiğini göstermektedir.

Sen ki vezîrim,

İnşâallâhu te'âlâ, bayram nemâzından sonraca Beşiktaş'a mehterhâne ile top ve tûfeng şenliği iderek mürûr etmek üzre murâdım vardır ne dersin? Münâsib görürsen tersânede mevcûd olan çekdir[i]lerin en aslahı levendi ile mükemmel donanup Yalı Köşkü¹⁴ ile Bağçe Kapusu beyninde 'ıyd-ı şerîf günû 'ale's-sabâh hâzır u âmâde olmak ve bir kusûru kalmayup mükemmel donattırılmak için kapudan paşaya tenbîh eylesesin. Münâsib görmezsen 'arz-ı i'lâm eylesesin (BOA, AE.SAMD. III, 222/21469).

Padişah yemekten sonra Enderunlu ağalarla bahçe köşklerinden birine istirahat etmek ve eğlenmek için gider, burada da tebrikler devam ederdi. Kaptan paşa İstanbul'da ise tersane kethüdası, tersane ağası ve derya beylerinden her

¹⁴ Bayram tebriği ve şenliklerinde Yalı Köşkü önemli bir yere sahiptir. Padişah XVIII. yüzyılda bayramın birinci günü öğleye doğru köşke kurulan gümüş tahta oturarak bayram tebriklerinin bir kısmını burada kabul ederdi. Ayrıca burada tertip edilen şenliklerden mehter konseri, top atışları, pehlivanların güreş müsabakaları gibi gösterileri izlerdi. Padişah ikindiden sonra saraya giderdi. Bk. (Ertürk, 2013: 194).

kim var ise deniz yoluyla gelir, bostancıbaşı tarafından karşılanarak padişaha tebriklerini sunarlardı (Ertuğ, 2006: 588-589). III. Ahmed'in hatt-ı hümayûnlarından biri de bayram tebriği ve kaptan paşanın bayram ziyaretine gelebileceğine dairdir. Aşağıdaki belgede bunu açıkça görmek mümkündür.

Kapudan Paşa gelmez tersâne kethüdâsı ve çekdiri beyi kâfidir.

Benim şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, salâbetlü veliyy-i ni'metim bâ'is-i hayâtım efendim pâdişâhım, li'llâhi'l-hamd ve'l-minne sa'âdetlü mürüvvetlü sultân efendim 'âfiyet üzre olup mübârek ayağınızı bûs iderler. Yalıda olanlar 'avn-ı hak ile sıhhat üzrelerdir. Gerçin 'âfiyyettedir hâlâ yalıda olur. Sarayda şimdilik hasta yokdur dirler. Kulunuz da suâl itmeme hak te'âlâ def' eyleye, âmin. Bu gün sa'âdetlü efendim, mübârek rikâb-ı hümayûnunda kağıd yazup tebrîk-i 'ıyd idecektir. Mîr-i 'alem-i sâbık için halka ser-rîşte olmamak için münâsib işler ve fermânlar olmalıdır. Birkaç dâne bulundu. İnşâallâhu te'âlâ ba'de'l-'ıyd dahi zamm olunup irsâl olunur. Kapudan paşadan bir tezkire geldi, lâkin yazduğu Büyük Dere'ye veyâhûd ahâr mahalle ziyâfete gidildik de olmuş şimdi sarây-ı hümayûnuna gidersiz iktizâsı yokdur (BOA, AE.SAMD.III, 221/21350).

Padişahın isteğiyle bayramın ikinci veya sonraki günlerinde Davutpaşa, Gülhane, Dolmabahçe, Üsküdar ve Arnavutköy'de Mehmet Paşa, Florya, Göksu, Bebek kasırları gibi yerlerden birinde *bayram rikâbı resmi* gerçekleştirilirdi. Bu merasim XVIII. asrın sonlarına doğru daha çok bayramın ikinci gününde yapılmıştır. Daha önceki tarihlerde bayramın ikinci günü Çubuklu Bahçe'de çadırlar kurularak nişancı, defterdar ve şeyhülislam gibi devlet ricalinin de iştirakiyle sadrazama ziyafet verilerek merasim yapılırdı (Önal, Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri, 2015: 427). III. Ahmed de kaide-i kadîmeye riayet eyleyerek bayramın ikinci günü Çubuklu'ya varılıp Tophane'ye gelinmesini, cündilerin hazır olmasını istemektedir. III. Ahmed'in cündilerin Çubuklu Bahçe'de cirit oynamalarına müsaade eden hatt-ı hümayûnu ve bir telhis şu şekildedir:

Kâ'ide-i kadîmeye mürâ'at münâsibdir. Yarın Çubuklu'ya varılıp sonra Tophane'ye gelürsüz, yarın cündiler hâzır olsunlar. Öbür gün Enderûn-ı hümayûn ağaları oynarlar. Ma'lûmunuz oldukça ol gün efendi ile ma'an gelürsüz.

Ne güne olacak ise ahşâmdan kulunuz habîr olmağa muhtâcım ki, efendi dâ'inizi haberdâr idüp varalım.

Li'llâhi'l-hamd sa'âdetlü, 'inâyettlü sultân-ı 'âlişân efendim 'âkıbet üzre olup mübârek ayağınıza yüzler sürür. İnşâallâhu te'âlâ yarın giderler.

Benim şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü veliyy-i ni'metim sebeb-i devlet ve hayâtım efendim pâdişâhım, kulunuz yarın fazîletlü müftî efendi dâ'ileriyle sadreyn efendileri Çubuklu Bahçe'ye da'vet eyledim. Seheri 'azîmet olunmak üzre yüz kethüdâ kulunuzla cündiler bundadır. İnşâallâhu te'âlâ yarın ne vakt fermân-ı hümayûnunuz olursa mecmû' hâzırdır. İnşâallâhu te'âlâ Enderûn-ı hümayûn ağalarıyla Harem-i hümayûn ağalarına her ne güne cerîd-i fermân-ı hümayûn buyurulursa ol gün kulunuz 'âdet üzre müftî efendi dâ'ileriyle mübârek rikâb-ı hümayûnu nuza yüzüm sürerim. Kadîmdir cümle ile 'ıyd-ı şerîfin ikinci günü Tophane'ye üçüncü günü hazret-i Eyyub'a dördüncü günü Üsküdar'a giderler imiş. Kâ'ide-i kadîme-i hasene icrâ olursa halkın du'âsına bâ'is olur deyü bugün kubbealtında sadreyn efendiler sevk eylediler. Enderûn ağalarına cirîd (BOA, AE.SAMD.III, 227/21846).

Osmanlı Devleti'nde bayram merasimi münasebetiyle yapılan törenlerde hediyeleşmeye büyük önem verilmiştir. Padişah devlet görevlilerine ve saray mensuplarına muhtelif hediyeler verdiği gibi padişaha takdim edilen hediyeler de vardır. Takdim edilen bu hediyeler deftere kaydedilerek hazineye alınır¹⁵. III. Ahmed de *Kurban Bayramı* dolayısıyla kendisine takdim edilen hediyeleri beğenerek kabul etmiştir. Bu münasebetle III. Ahmed'in hatt-ı hümayûnu ile bir telhis bulunmaktadır.

'Arz olunan hediye peşendîde-i şâhânem olmuştur.

'Arz-ı bende-i bî-mikdâr budur ki, şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü veliyy-i ni'metim efendim, pâdişâhım, cenâb-ı hudâvend-i Kadir celle şânuhû 'anî-ş-şebîh ve'n-nazîr hazretleri masdar-ı hayr ve ma'delet ve mazhar-ı şân-ı saltanat olan vücûd-ı hümayûn-ı şevket-makrûnların afât-ı gerdûn ve ekdâr-ı çarh-ı vârandan hem-vâre masûn ve me'mûn idüp her vakt ve her anların mânend-i rûz-ı a'yâd mutazammın-ı envâ'-ı şavk u şâdmânî ve müstemil esnâf-ı sürûr u câvidânî eyleye, âmîn, bi-hürmeti men erselehu'llâhu rahmeten li'l-âlemîn. Şevketlü, kerâmetlü, 'inâyetlü, efendim, pertev-âftâb-ı âlem-tâb-ı ferr ü şevketlerinden 'ıyd-ı adhâ dahi âfitâbın envâr-ı hayr ve bereket için kudûmu karîb olmağla hazret-i Hudâ-yı zül-mennân bu eyyâm-ı mes'ûd ve hengâm-ı sa'âdet-nümûdu şevketlü, 'azametlü, efendime mübârek ve müteyemmîn itmekle vesîle-i envâ'-ı meserrât u su'ûd eyleyüp kemâl-i safâ-yı derûn ve inşirâh-ı hâtır-ı hümayûn ile nice nice emsâl ve emsâl-line yetiştirmekle ve bu 'abd-i nâcîzi mesrûr ve şâdkâm ve 'ammâ-i 'ibâdullâhı zıll-ı re'fet-i perver-i mülûkânelerinde nâil-i râhat-ı hüsn-i nîzâm eyleye. Bu hengâm-ı meserret-şi'âr ve mevsim-i sa'âdet-âsâr-ı bahâne-cûyân 'arz-ı 'ubûdiyyete bir vakt fırsat u zemân ruhsat olup eğerçi 'ıyd-ı bî-mikdârlarında nazar-ı kâmil-i 'iyâr-ı hıdvânelerine sezâvâr-ı hediye tedârüküne miknet ü iktidâr yoğiken mücerred tebrik-i 'ıyd-ı sa'îde vesîle olmak dâ'îyesiyle tedârük olunan dest-âviz-i nâciz-i kemterâne defteriyle küstâhâne merfû'-ı rikâb-ı müstetâb-ı âlem-meâb-ı cihân-dârîleri kılınmıştır. Mekârim-i celiyye-i bende-perver-i hüsrâvânelerinden bu 'abd-i kemterlerine sermâye-i fahr u mübâhât olmak için melhûz-ı nazar-ı âtîfet-eser kabûl buyurulmak bâbında emr ü fermân şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü veliyy-i ni'metim efendim pâdişâhım hazretlerindir (BOA, AE.SAMD.III, 228/21965).

İstanbul'un Galata semtinde daha önceleri bulunan ancak daha sonra yok olan bir kulenin altındaki alan, fetih sonrasında *Mahzen-i Sultânî/Kurşunlu Mahzen* olarak isimlendirilmiş ve yüzyıllarca silah deposu olarak kullanılmıştır. XVIII. yüzyılda ise Sadrazam Köse Bahir Mustafa Paşa tarafından camiye çevrilen yer, günümüzde Yeraltı Camii olarak bilinmektedir. Yine aynı yüzyılda top şenliğinin Kurşunlu Mahzen önünde ve Kız Kulesi'nde icra edilmesine dair bostancıbaşıya buyuruldu verilmiştir (Özcan ve Sevinç, 2023: 65, 68, 77).

Kezâ III. Ahmed dönemine ilişkin bir belgede de benzer muhteva olup, Ramazan Bayramı şenliğinde kullanılmak üzere Sarayburnun'da ve Kurşunlu Mahzen önünde olan toplara verilen barut yetersiz kaldığı için cebehânedan iki kantar daha siyah barut verilmesine ilişkin bostancı başının inhâsı bulunduğu dairedir.

¹⁵ Padişahlara hediye edilen eserleri ihtiva eden böyle bir defter için bk. (Meriç, 1963: 764-778).

Telhîsi mücebince virilmek, ‘arz-ı bendeleridir ki, ‘ıyd-ı şerîf şenliği için Sarayburnun’da ve Kurşunlu Mahzen önünde olan toplara virilen bârût kifâyet eylemedikte bostancıbaşı ‘izzetlü ağa kulları ‘arz-ı hâl itmekle cebehânedan iki kantar bârût dahi virilmek için fermân-ı ‘âlîleri ısdârı bâbında fermân devletlü inâyetlü sultânım hazretlerindir.

Fermân buyurulan yalnız iki kantar bârût makbûzum olmağla şerh verildi.

Sarayburnu’nda ve Kurşunlu Mahzen önünde vâkı’ toparların ‘ıyd-ı şerîf için virilen bârût-ı siyâh kifâyet eylememekle mercûdur ki, iki kantar bârût-ı siyâh virilmek bâbında fermân-ı ‘âlîleri recâ oluna. Bâkî fermân devletlü sultânım hazretlerinin- dir (BOA, AE.SAMD.III, 120/11833).

Saray önünde ateşlenecek şenlik fişenkleri için bazen de cebehânedan barutun yanı sıra güherçile ve kal olunmuş kükürt de talep edilmekteydi. Söz konusu bu durum için cebecibaşı ağaya buyuruldu gönderilmiştir.

‘İzzetlü Cebecibaşı Ağa

İnşâallâhu te‘âlâ pîşgâh-ı hazret-i şehriyârîde irâet olıcak şenliğin fişenkler ateş için mevcûd cebehânedan üç kantar bârût-ı siyâh ve altı kantar güherçile ve bir buçuk kantar kâl olmuş kükürt virdirdesün deyü (BOA, AE.SAMD.III, 179/17399).

XVIII. yüzyılda Kız Kulesi, bayram kutlamaları gibi şenlikler için mekân olarak kullanılmıştır. Ramazan Bayramı arifesinde bayramın ilanı için bir nevbet, bayram günlerinde ise üçer nevbet top Tersane, Tophane, Yedikule, Kurşunlu Mahzen ve Kız Kulesi gibi yerlerden atılarak bayram kutlaması yapılmıştır. XVIII. yüzyılda bütün bu kutlamalar için cebehâne-i âmireden yıllık üç kantar barut tedarik edilmekteydi (Türkhan, 1-5 Kasım 2007: 658). Her yıl Ramazan Bayramı şenliklerinde kullanılmak üzere toplar için verilen barutun yarım kantarı Kız Kulesi’nde kullanılmaktaydı. III. Ahmed dönemine ilişkin maliyede işlem gören belgelerin biri de defterdar efendiye hitaben Ramazan Bayramı şenliklerinde Kız Kulesi’nden atılacak toplar için gerekli barutun cebehânedan verilmesi ile ilgilidir.

Vech-i meşrûh üzre ‘ıyd-ı fitr şenliği için Kızkulesi’nde olan toplar için târîh-i mezkûrda bâ-fermân-ı ‘âlî yalnız buçuk kantar bârût-ı siyâh virildiği Cebehâne-i ‘Âmire defterinde mukayyedir. Fermân sa‘âdetlü sultânım hazretlerindir (BOA, AE.SAMD.III, 141/13670).

‘İzzetlü defterdâr efendi ‘arz eyleye deyü buyuruldu.

Telhîsi mücebince tezkire virilmek, ‘arz-ı bende-i bî-mikdâr budur ki, ‘ıyd-ı fitr şenliği için Kuzkulesi’nde olan toplar için beher sene virile gelen yarım kantar bârût mevcûd Cebehânedan virilmek için dizdârının ‘arz-ı ‘âlîdir. Kulle-i mezbûreye beher ‘ıydda yarımşar kantar cem‘ân barut virile geldiği derkenâr olunmağla der-kenârı mücebince mevcûd Cebehânedan yarım kantar barut virilmek için tezkiresi virilmek bâbında fermân devletlü ve sa‘âdetlü sultânım hazretlerindir.

Devletlü sa‘âdetlü sultânım hazretleri sağ olsun. Bu kulları Kızkulesi’nin dizdârı olup bu sene-i mübâreke ‘ıyd-ı şerîf mu‘tâd üzre virilân barut-ı siyâhı virilmek bâbında inâyet recâ olmaktadır bâkî fermân sultânımıdır (BOA, AE.SAMD.III, 141/13670).

Sadabad'daki Şenlik ve Sadrazamın Menzil Tebriğinden Bahseden Hatt-ı Hümâyûn

Kâğıthane deresinin her iki tarafında bulunan uğurlu, mutluluk veren yer manasına gelen Sadabad, literatüre *Lâle Devri* olarak geçen bir dönemin en başta gelen eğlence ve gezi mekanıdır (Bilgicioğlu, 2008, s. 379). III. Ahmed ilkbaharda zamanının çoğunu Sadabad'da geçirir Sadrazam İbrahim Paşa'ya veya yabancı devlet temsilcilerine burada ziyafetler tertip ederdi. Resmî bir mahiyet kazanan Sadabad ziyafetlerinde devlet erkânı hazır bulunduğu gibi icap eden diğer kimseler için de davetnameler gönderilirdi. Ziyafetten sonra burada nişan talimleri, pehlivan güreşleri, at yarışları, ayı ve köpek kavgaları eğlencelerinden başka top talimleri icra edilirdi. Nişancılıkta maharet gösterenlere padişah tarafından altınlar, damatlara samur kürkleri, müzeyyen hançerler ihsan edilirdi (Irmak, 2018: 342).

Bu bağlamda III. Ahmed cuma günü Sadabad'da gece ve gündüz tertip edilecek şenlikler hususunda sadrazama hatt-ı hümâyûnunda şöyle yazmıştır:

Benim vezîrim cum'a günü Sadâbâd'a vardılar, ol gice anda kalınur. Gicesi vâfirce fışek meydânda hâzır¹⁶ itdirirsiz. Ve gündüzde ziyâfetde seyr olunan ve at koşusu olur ve şehrin hammâllarını kayık ve kara ile Sadâbâd'a gelmek üzre ol gün ısmarlarsız, kızım sultânın gözlerinden bûs iderim (BOA, AE.SAMD.III, 227/21888).

Diğer bir hatt-ı hümâyûn ve telhistede sultanın sıhhatının iyi olduğu, sadrazamın menzil tebriği için hediyesiyle beraber geldiği ve şenliğin yarın gece başlayacağı söz konusu edilir.

Bin kusûrun olsa taksîrâta haml olunmaz. Hemân celle şânuhû seni bana bağışlaya. Kederin göstermeye, sultân gitmek üzredir. Selâm ider vâlideleri sıhhat üzredir (BOA, AE.SAMD.III, 227/21875).

Benim şevketlü kerâmetlü mehâbetlü salâbetlü veliyy-i ni'metim sebab-i devletim efendim hünkârım,

Hak celle şânuhû hazretleri menzilinizi mübârek ü meymûn ve zât-ı hümâyûnlarında ekdârdan her dem masûn ve dâimâ zevk ü sürûra makrûn ve nice fütûhâtlarıyla kalb-i şâhânelerin 'ale'd-devâm mürûr ve memnûn eyleye, âmîn. Tebrîk-i menzil zımnında hediye-i hakîrânemizle tasdî'a cesâret olunmuşdur. Kusûrum 'afv buyurulmak mütemennâdır, bugün yalıya 'azîmet olunayım. İnşâallâhu te'âlâ yarın gice şenlik mukarrerdir (BOA, AE.SAMD.III, 227/21875).

Hava Muhalefedinin Şenliğin Te'hirine ve Bazen de Elçiye Verilecek Ziyafet Hususunda Etkili Olmasına Dair

Teşrîf-i hümâyûnlarda yapılan merasimler ayrı bir görkeme sahiptir. Bazen hava muhalefetinden dolayı deniz tarafında yapılacak şenlik için hazırlıklar tamamlanamadığından teşrîf-i hümâyûn sonraki geceye tehir edilebiliyordu. Kara tarafında yapılan hazırlıklar deryaya nispetle diğer gecelerde olduğu

¹⁶ Belgede "zı" harfi ile yazılmış.

gibi muntazam olmuyordu. Böyle durumlarda ertelenen günün gecesinde halka birkaç havâî fişek gösterisi ile şenlik yapılıyordu. III. Ahmed'in mevzu-ubahis hatt-ı hümayûnlarından biri de bu minvalde olup, sadrazam burada mevcut durumu telhisinde anlatmakta padişahın emir ve görüşünün önemine dikkat çekmektedir.

Bu gicelik telhîsin mücebince 'amel eylesin. Yarın otağ-ı hümayûnda şenlikleri hâzır idesin.

'Arz-ı bende-i bî-mikdâr budur ki, şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü veliyy-i ni'metim efendim pâdişâhım,

Bi-emri'llâhi te'âlâ bu gün hava böyle bozuk olup kesret-i bârândan bu gice deryâ tarafında izhâr olınacak şenliğe müte'allık seyre sezâ bir şey tedârük idemediler. Egerçi kara tarafında dahi çokluk bir şeyleri olmayup ancak deryâyâ nisbet ile yine mümkün olduğu mertebe bir mikdâr şeyleri vardır. Teşrif-i hümayûn buyurulur ise anlar ile eğlenürsüz lâkin sâyir gicelerde olduğu gibi muntazam olmayup mümkün oldukça tedârük idebildikleridir. Ma'lûm-ı mülûkâneleri oldukda bu gice istirâhat buyurulmak re'y-i âlem-ârâlarına muvâfık olursa bugünkü tedârüklerin dahi yarına zamm idüp mükemmel şenliklerin âmâde ve yarın gice her kangı tarafda fermân-ı hümayûnları buyurulur ise anda izhâr-ı şâdmânî olunur. Kulunuz bu gice bunda birkaç havâyî fişekler ile halka izhâr şenlik idüp bu gice böylece ber-taraf kılınur. Ve her ne vechile fermân-ı hümayûnları buyurulur ise yine emr ü fermân şevketlü kerâmetlü kudretlü veliyy-i ni'metim efendim pâdişâhım hazretlerimindir (BOA, AE.SAMD.III, 226/21798).

Yabancı elçiler için Kağıthane'de verilen ziyafetler özellikle şatafatlı olurdu. Bu bir anlamda devletin gücünü karşı tarafa göstermek ve elçilerin gözlemlerini etkilemekti. 1729 senesinde Kırım Hanı'na, Rus Çarı I. Aleksandır'ın elçisine, Nemçe sefiri ve maiyetine verilen davetler bu tarz düzenlenen merasimlerdendir (Irmak, 2018: 320). Keza aşağıdaki belgede de Nemçe elçisine Kağıthane'de verilmesi kararlaştırılan ziyafetin havanın bulutlu olmasından dolayı Eyüp, Kara Mustafa Paşa Yalısı'nda verilmesine dair telhis ve durumu münasip gören III. Ahmed'in hatt-ı hümayûnu bulunmaktadır.

Gâyet münâsibdir ve cümleye râhat vardır mücebiyle 'amel idesiz.

'Arz-ı bende-i bî-mikdâr budur ki, şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü veliyy-i ni'metim efendim pâdişâhım,

Yarınki çehârşenbih günü Kağıthane'de Nemçe ilçisine ziyâfet olunak üzre tasmi'm olunmuş idi. Lâkin bi-emrillâhi te'âlâ havâ gaym üzre olup Kağıthane ehak yer olmağla râhat olunmayacağı zâhir olup vakt-i âhara dahi te'hîr olursa ilçi gayrı çok eğlenmeyüp gitmek üzre olduğundan te'hîri dahi münâsib olmamağla yine mukad-dem tasmi'm olunduğu üzre günü ta'bîr olunmayup lâkin Kağıthane'den tahvîl ve yarınki çehârşenbih günü Kara Mustafa Paşa'nın hazret-i Eyyubi Ensari'de vâki' yalısında olması münâsib görülmeyin kethüdâ kulları matbah ve sâir levâzım ile bugünden mahall-i mezkûra gönderilmekle ma'lûm-ı mülûkâneleri olmak üzre ma'rûz-ı rikâb-ı şevket-nisâb-ı hıdîvâneleri kılınmışdır. Karîn-i 'ilm-i cihân-ârâları oldukda emr ü fermân şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, 'inâyettü veliyy-i ni'metim efendim pâdişâhım hazretlerininindir (BOA, AE.SAMD.III, 227/21845).

Sonuç

Kültür tarihimiz bakımından ehemmiyet arz eden şenlikler şehzadelerin doğumu ve sünnetleri, sultanların düğünleri, kutsal günler ve dinî bayramlar, padişahın sefere çıkışı ve önemli bir elçinin gelişi gibi muhtelif sebeplerle belirli bir teşrifat geleneği içerisinde yapılmıştır. Bilhassa veladet-i hümayûn münasebetiyle icra edilen eğlenceler doğum öncesi hazırlıklarıyla başlayarak gerek doğum sırasında gerekse sonrasında devam ederek günlerce sürmüştür.

Osmanlı padişahları arasında en fazla şenliklerin düzenlendiği dönemlerden birinin III. Ahmed olması dikkate değer bir olgudur. Bu padişah çocuklarının doğumu ve şehzadelerinin sünnet düğünleri münasebetiyle zengin ve renkli gösterilere sahne olan donanma şenlikleri düzenletmiştir. Çocuklarının doğumu onuruna düzenlenen şenliklerde toplar atılarak ve mehterhanelerin nevbet vurmalarıyla halk durumdan haberdar edilmiştir. Halkın teveccüh ettiği bu tarz şenliklere yabancı devlet adamları da alaka duymuştur. Ayrıca Padişah ve halkın izlediği gösterilerde bir fark olmadığı gibi halkın eğlenmesine de önem verilmiş, gerektiğinde onların talebi doğrultusunda şenlik süresi uzatılarak güvenliği de sağlanmıştır. Nitekim Şehzade Selim'in doğumu münasebetiyle yapılacak kutlamalar için Kasımpaşa, Tophane, Üsküdar, Beşiktaş ve Eyüp'te üç gün sürecek donanma ve çeşitli şenlikler düzenlenmesine ve halkın güvenliğinin de sağlanmasına dikkat çekilmiştir.

Yine bu dönemde yapılan Osmanlı saray düğünleri de sarayın sosyal yapısını, eğlence anlayışını, yapılan resmî merasimleri aksettirmesi bakımından önemlidir. Yapılan şenlikler ile ilgili padişaha önceden bilgi verilmiş, bütün hazırlıklar bir plan dahilinde gerçekleşmiştir. Keza Okmeydanı'nda tertip edilecek şenlik ve ziyafet için otâğ-ı hümayunun ve diğer davetli çadırlarının belirli bir düzen içerisinde kurulmasına dair karar verilmiş yine başka bir belgede Okmeydanı'nda kurulan çadırların Asitâne'de mukim elçiler tarafından temâşa edilmesi hususu padişaha bildirilerek görüşü talep edilmiştir. Bazen de padişahın havanın kapalı olmasından dolayı elçilere verilecek ziyafet hususunda yapılan mekan değişikliğini uygun gören hatt-ı hümayûnu bulunmaktadır. Ayrıca bazı belgelerde sünnet düğünü için gereken masraflar defter olunarak takdim edildiği gibi, sûr-ı hümayûn vaktinden sonra Has Oda'dan tekaüt ile ihraç olunacakların da belirtilmesine dikkat çekilmiştir.

Bayram öncesinde başlayan resmî tebrik ziyaretleri, arife dîvânı, bayram sabahı kubbealtında yapılan bayramlaşma merasimi, padişahın saraydaki diğer tebrikleri kabul etmesi ve akabinde muhtelif yerlerde yapılan şenlikler, bayram törenlerinin ne kadar önemsendiğini tezahür etmesi bakımından önemlidir. Bayram namazı sonrasında Beşiktaş'ta şenlik düzenlenmesi; bayram şenliğinde kullanılmak üzere Sarayburnun'da ve Kurşunlu Mahzen önündeki toplara verilen barut yetersiz kaldığı için cebelhânenen iki kantar daha siyah barut verilmesi; bayramın ikinci günü Çubuklu'ya varılıp Tophane'ye

gelinmesi, cündîlerin Çubuklu Bahçe’de cirit oynamalarına müsaade edilmesi; Padişahın Kurban bayramı dolayısıyla kendisine takdim edilen hediyeleri beğenerek kabul etmesine dair belgeler dönemi aydınlatması bakımından önemlidir. Son olarak III. Ahmed dönemindeki bazı şenlikleri ağırlıklı olarak hatt-ı hümayûnlarla destekleme ve zenginleştirme girişimi çerçevesinde yapılan bu çalışmada padişahın şenlikler hususunda verdiği hükümlerle meseleye bakış açısını görmek de mümkündür.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

- BOA (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi), AE.SAMD.III, (Ali Emiri, Ahmed III), 120/11833, 3 L 1132 (8 Ağustos 1720).
- BOA, AE.SAMD.III, 141/13670, 28 N 1132 (3 Ağustos 1720).
- BOA, AE.SAMD.III, 141/13670, 28 N 1131(14 Ağustos 1719).
- BOA, AE.SAMD.III, 179/17399, 26 Ca 1135 (4 Mart 1723).
- BOA, AE.SAMD.III, 214/20698, 19 Ra 1143 (2 Ekim 1730).
- BOA, AE.SAMD.III, 221/21350, 18 Ra 1143 (1 Ekim 1730).
- BOA, AE.SAMD.III, 222/21413, 18 Ra 1143 (1 Ekim 1730).
- BOA, AE.SAMD.III, 222/21469, 18 Ra 1143 (1 Ekim 1730).
- BOA, AE.SAMD.III, 223/21487, 29 Ra 1143 (12 Ekim 1730).
- BOA, AE.SAMD.III, 224/21623, 29 Z 1143 (5 Temmuz 1731).
- BOA, AE.SAMD.III, 225/21704, 29 Z 1143 (5 Temmuz 1731).
- BOA, AE.SAMD.III, 226/21798, 19 Ra 1143 (2 Ekim 1730).
- BOA, AE.SAMD.III, 227/21845, 19 Ra 1143 (2 Ekim 1730).
- BOA, AE.SAMD.III, 227/21846, 19 Ra 1143 (2 Ekim 1730).
- BOA, AE.SAMD.III, 227/21875, 19 Ra 1143 (2 Ekim 1730).
- BOA, AE.SAMD.III, 227/21880, 19 Ra 1143 (2 Ekim 1730).
- BOA, AE.SAMD.III, 227/21888, 19 Ra 1143 (2 Ekim 1730).
- BOA, AE.SAMD.III, 228/21928,19 Ra 1143 (2 Ekim 1730).
- BOA, AE.SAMD.III, 228/21965, 19 Ra 1143 (2 Ekim 1730).
- BOA, AE.SAMD.III, 229/22039, 19 Ra 1143 (2 Ekim 1730).
- BOA, Divan-ı Hümayûn Sicillâtı Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM.d), 123, h. 3, fi evâsıt-ı Rebiülâhır sene 1127 (15-25 Nisan 1715): 2.

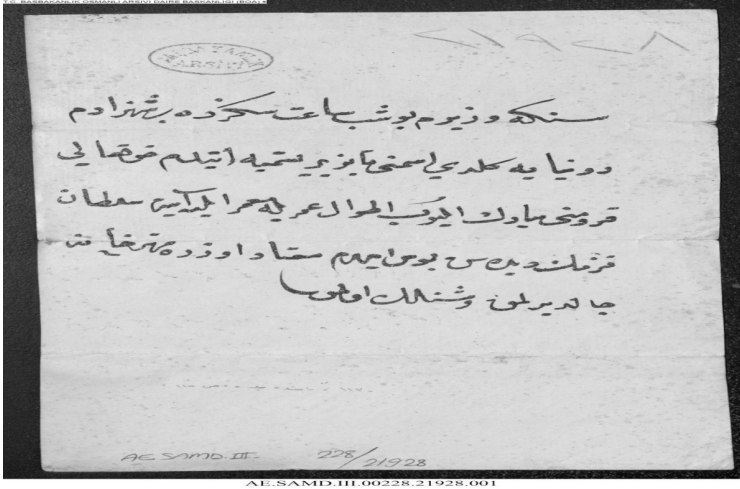
Diğer Kaynaklar

- Aktepe, M. (1989). Ahmed III. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 2, s. 38). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Arslan, M. (1997). Osmanlı Döneminde Padişah Çocuklarının Doğumları Münasebetiyle Yapılan Şenlikler ve Vilâdet-nâme-i Hadîce Sultân. *Türklük Bilimi Araştırmaları*(4), 23.
- Bayat, A. H. (1982, Temmuz). Osmanlı Devri Saray Sünnet Şenlikleri (Sûr-i Hümayunlar). *Kubbealtı Akademi Mecmuası*(3), 69.

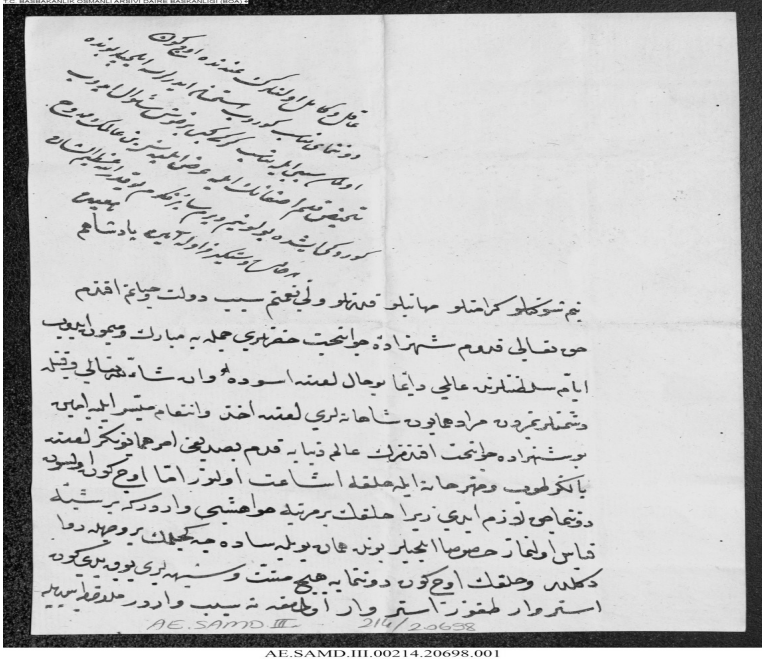
- Bilgicioğlu, B. (2008). Sâdâbâd. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 35, s. 397). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Cemil, M. (1971, Kasım). III. Sultan Ahmed Devrinde Düğünler:2 Sünnet Düğünleri. *Hayat Tarih Mecmuası*, II(10), 4-5.
- Çeşmizâde Mustafa Reşid, E. (1993). *Vâsıf Tarihi'nin Kaynaklarından Çeşmî-zâde Tarihi*. (B. Kütükoğlu, Çev.) İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Diker, S. A. (2021). *Osmanlı Saray Teşkilatında Has Oda*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Ertuğ, Z. T. (2006). Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı Sarayı'nda Bayram Törenleri. *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan* (s. 581). içinde İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Ertürk, V. (2013). Yenisaray'ın Deryaya Açılan Kapısı: Yalı Köşkü. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(7), 194.
- İpekten, H., & Özergin, M. (1958, Eylül). Sultan Ahmed III. Devri Hâdiselerine Âid Tarih Manzûmeleri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, IX(13), 131.
- İpşirli, M. (1995). Enderun. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 11, s. 186). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Irmak, H. (2018). *İlk Çağdan Günümüze Kağıthane (From Ancient Times to Present Day)* (Cilt I). İstanbul: Kağıthane Belediyesi Kültür Yayınları .
- Kaytaz, F. (2015). Erken Dönem Osmanlı Tarihlerinde Yıldırım Bayezid'in Düğününün Anlatımına Dair Bölümlerin Sürnâme Bağlamında Değerlendirilmesi. *Türkiyat Mecmuası*, C. 25/Güz, 281-305.
- Koçu, R. E. (1972, Ocak). Osmanlı Sarayında Bayram Tebriki ve Bayram Alayı. *Hayat Tarih Mecmuası*(12), 6-11.
- Kut, G. (2008). Şenliklerde Ziyafet Sofraları. *Türk Mutfağı*. içinde Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kütükoğlu, M. S. (2018). *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatika)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Meriç, R. M. (1963). Bayramlarda Padişahlara Hediye Edilen San'at Eserleri ve Karşılıkları. *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I*, 764-778.
- Nutku, Ö. (1987). *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Nutku, Ö. (1994). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 10, s. 17). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Nutku, Ö. (2006). Nahil. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 32, s. 299-300). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Nutku, Ö. (2015). İstanbul Şenliklerindeki Dramatik Gösteriler. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (Cilt VII, s. 517). içinde İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları.
- Önal, A. (2012). Şenlik ve Siyaset: Şehzâdelerin Doğum ve Sünnet Şenlikleri. *Osmanlı Dünyasında Çocuk Olmak* (s. 35). içinde İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Önal, A. (2015). Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (Cilt 3, s. 439). içinde İBB Kültür A.Ş. Yayınları.

- Özcan, A. (2017). *Fatih Sultan Mehmed, Kanunnâme-i Âl-i Osman*. (A. Özcan, Dü.) İstanbul: Kronik Kitap .
- Özcan, A. (2020). *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Özcan, A., & Sevinç, N. (2023). *İstanbul'un Asayişine ve Taşraya Dair Yazılı Emirler*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Rado, Ş. (1971). III. Ahmed Devrinde Sultan Düşünleri I. *Hayat Tarih Mecmuası*, II(9), 4.
- Râşid Mehmed, E., & Çelebizâde İsmâil Âsım, E. (2013). *Târîh-i Râşid ve Zeyli (1115-1134 1703-1722)* (Cilt II). (A. Özcan, Y. Uğur, B. Çakır, & A. Z. İzgöer, Çev.) İstanbul: Klasik Yayınları.
- Sekmen, V. (2019). Sultan III. Ahmed'in Hatt-ı Hümayûnları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Konya.
- Sertoğlu, M. (1986). *Osmanlı Tarih Lûgatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, . (2018). *Nusretnâme İnceleme-Metin (1106-1133 /1695-1721)*. (M. Topal, Çev.) Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Türkhan, M. S. (1-5 Kasım 2007). XVIII. Yüzyılda Kız Kulesi. *Üsküdar Sempozyumu V. I*, s. 658. İstanbul: Üsküdar Belediyesi.
- Uluçay, Ç. (1958). İstanbul'da XVIII. ve XIX. Asırlarda Sultanların Doğumlarında Yapılan Törenler ve Şenliklere Dair. *İstanbul Enstitüsü Mecmuası* (IV), 207.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (Ocak 1976). Nahil ve Nakıl Alayları. *Belleten*, XL(157), 65.

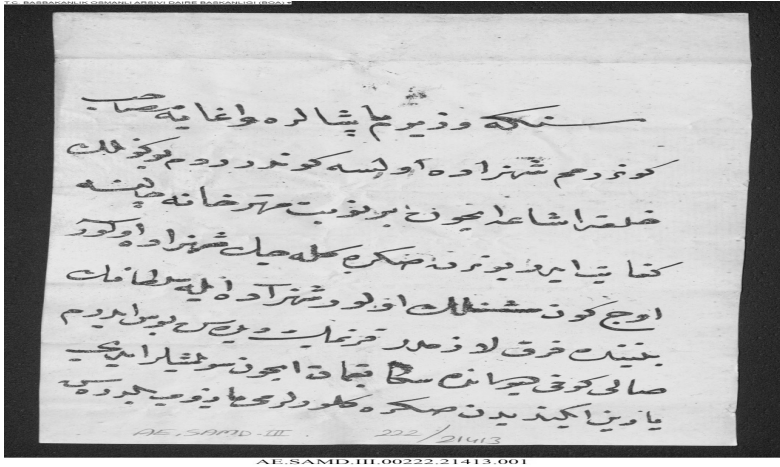
Ek 1: Bayezid'in doğumu onuruna mehterhânenin nevbet vurup şenlik yapılması hususundaki hatt-ı hümayun.

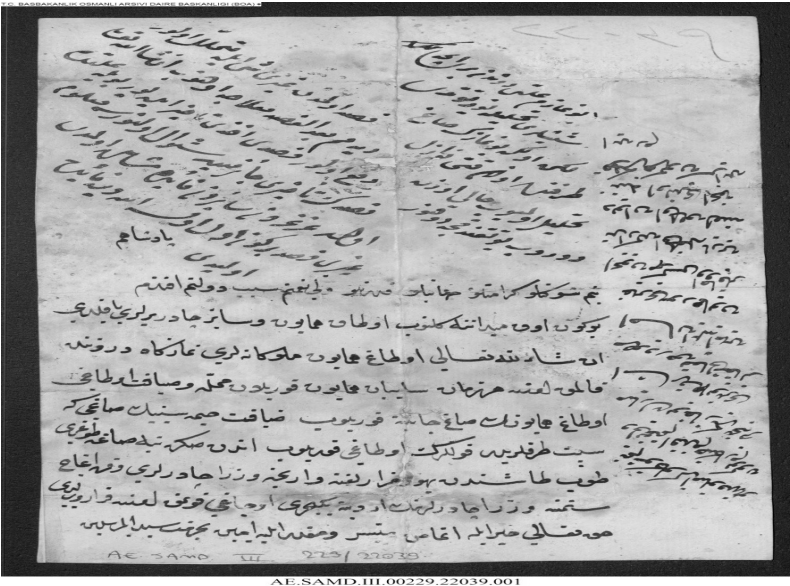
Ek 2: Şehzadenin doğumu münasebetiyle üç gün donanma tertip edilmesine dair belge.

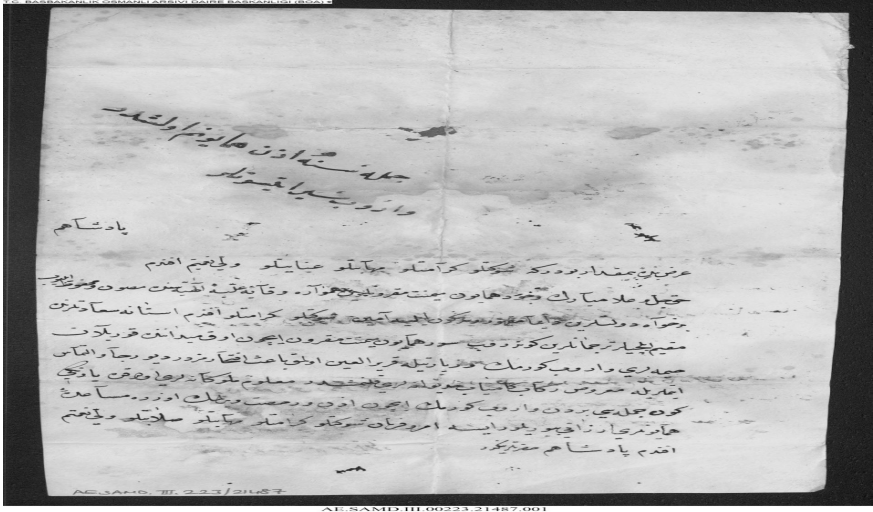
Ek 3: Şehzadenin doğumunun halka duyurulması, şenlik düzenlenmesi ve sultan ile şehzadeler arasında fark olduğuna ilişkin vezire yazılan hatt-ı hümayûn.

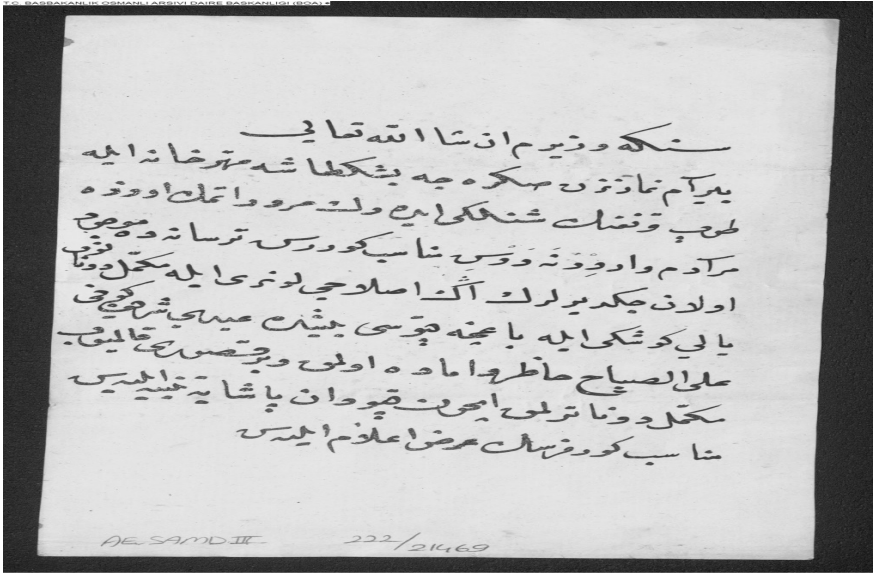
Ek 4: Padişahın afiyet ve sıhhatine işaret eden hatt-ı hümayûn ile Okmeydanı'nda tertip edilecek şenlik ve ziyafet için otâğ-ı hümayûnun ve diğer davetli çadırlarının belirli bir düzen içerisinde kurulmasına dair verilen karara ilişkin telhis.

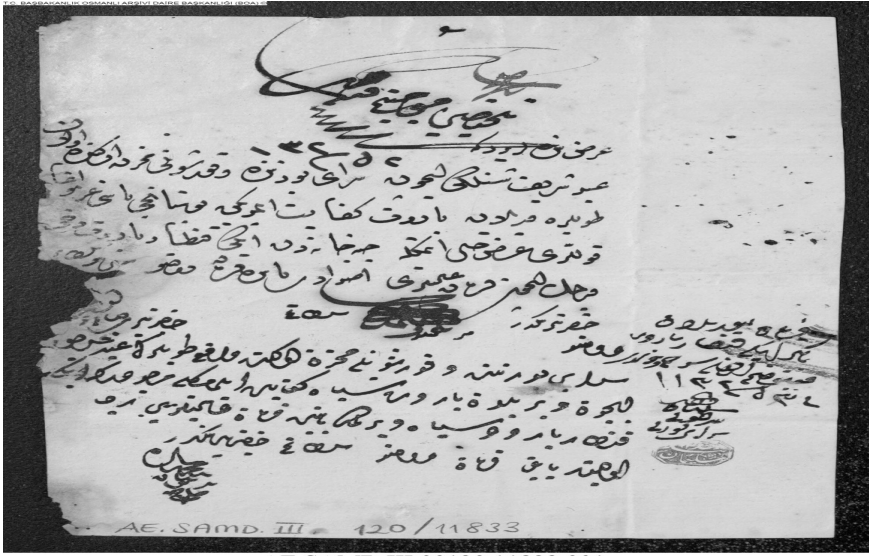
Ek 5: Sûr-ı hümayûn için Okmeydanı'nda kurulan çadırların Asitâne'de mukim elçiler tarafından temaşa edilmesine dair hatt-ı hümayûn.

Ek 6: Bayram namazı sonrasında Beşiktaş'ta şenlik düzenlenmesine dair vezire yazılan hatt-ı hümayûn.

Ek 7: Ramazan Bayramı şenliğinde kullanılmak üzere Sarayburnun'da ve Kurşunlu Mahzen önünde olan toplara verilen barut yetersiz kaldığı için cebehâneden iki kantar daha siyah barut verilmesine ilişkin belge.

Ek 8: Saray önünde ateşlenecek şenlik fişenkleri için cebehâneden barut güherçile ve kal olunmuş kükürt verilmesi hakkında cebecibaşı ağaya buyuruldu.

